

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚАРУЛЫ КҮШТЕРІНДЕГІ ПАТРИОТИЗМ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Түйіндеме

Мақалада Қазақстан армиясындағы әскери-патриоттық тәрбие беру мәселелері зерттелген, патриоттық сананы қалыптастыру проблемалары анықталған. Мемлекет әскерінің жағдайы тек елдің қорғанысына ғана емес, сонымен қатар қоғамның бірқатар маңызды әлеуметтік институттарына да әсер ететіндігі көрсетілген. Әскери борыш Отан қауіпсіздігін қорғауда жеке жауапкершілікті терең түсінуді қажет етеді. Сондықтан Қазақстан Қарулы күштерінің дамуында әскери-патриоттық тәрбиені ғылыми тұрғыдан негіздеп, оны одан әрі жетілдіру және азаматтардың Отанды қорғауға моральдық-психологиялық дайындығын қалыптастыру өте маңызды. Азаматтық немқұрайлылық орнаған, бүгінгі күнде елдің қорғанысын қамтамасыз етудегі патриотизмнің мүмкіндіктері талданған.

Зерттеу жұмысының мақсаты – шетелдік тәжірибеге сүйене отырып, әскери-патриоттық тәрбие беру проблемаларын анықтау және отандық тарих пен тарихи тұлғалар негізінде шешу жолдарын ұсыну. Мақалада жас сарбаздар

ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF
TURKISH WORLD
STUDIES
CİLT 4 / SAYI 2 /
NİSAN 2021

**Sorumlu Yazar
Corresponding Author**

Райымбек
АҚТОЛҚЫН
Магистрант, Өл-
Фараби атындағы
ҚазҰУ, Қазақстан,
Алматы,
tolkyn130798@gmail.com

**Gönderim Tarihi
Received**

16.03.2021

**Kabul Tarihi
Accepted**

29.03.2021

Atıf
АҚТОЛҚЫН,
Райымбек (2021).
“Қазақстан
Республикасы Қарулы
Күштеріндегі
Патриотизм Және
Патриоттық Тәрбие
Беру Проблемалары
”, *Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (4/2), 47 - 62.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

арасында патриоттық сезімді дамыту бағыттары және оның мүмкіндіктері де баяндалған. Әскери-патриоттық тәрбие жүйесін жетілдірудің өзектілігі қоғамның әлеуметтік жаңару қажеттілігінен туындайды, оның маңызды аспектілерінің бірі жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру болып табылады. Әскери-патриоттық тәрбие болашақ мамандарда азаматтық позицияны, моральдық сенімділікті және патриотизмді қалыптастыруға бағытталған әскери дайындықтың маңызды құрамдас бөлігі болуы керек.

Кілт сөздер: Қарулы күштер, патриотизм, патриоттық тәрбие беру, әскери тәрбие, азаматтық борыш, әскери дайындық, азаматтық позиция, моральдық сенімділік.

PATRIOTISM AND PATRIOTIC EDUCATION IN THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

The article examines the issues of military-patriotic education in the army of Kazakhstan, identifies the problems of the formation of patriotic consciousness. It is shown that the state of the state army affects not only the country's defense capacity, but also a number of important social institutions of society. Military duty requires a deep understanding of the personal responsibility to protect national security. Therefore, in the development of the Armed Forces of Kazakhstan, it is very important to scientifically substantiate the military-patriotic education, its further improvement and the formation of the moral and psychological readiness of citizens to defend the Motherland. In the modern world of civil indifference, the author analyzes the possibilities of patriotism in ensuring the country's defense.

The purpose of the study is to identify the problems of military-patriotic education based on foreign experience and to propose ways to solve them based on national history and historical figures. The article also describes the directions and opportunities for the development of patriotic feelings in young soldiers. The urgency of improving the system of military-patriotic education is due to the need for social modernization of society, one of the most important aspects of which is the formation of a new Kazakhstani patriotism. Military-patriotic education should become an important component of military training aimed at developing civic position, moral trust and patriotism among future specialists.

Key words: Armed Forces, patriotism, patriotic education, military education, civic duty, military training, civic position, moral confidence.

Кіріспе

Бүгінгі күнде Қазақстан Республикасында болып жатқан түбегейлі әлеуметтік-экономикалық және саяси қайта құрулар жас ұрпаққа әскери-патриоттық тәрбие беру мәселелерін де қай қарауды талап етеді. Әрбір мемлекет, әрбір халық өзінің дамуы барысында үш негізгі мақсатқа жетуге тырысады, ол – қауіпсіздік, гүлдену және даму.

Алайда, бүгінгі күнгі шындық жастар арасында азаматтық немқұрайлылық пен мемлекетке деген тұтынушылық қатынас сынды жағымсыз тенденциялардың өсуін көрсетеді. Сонымен қатар, әскерге шақыру жасындағы жастардың едәуір бөлігі Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері қатарында қызмет етуге психикалық, физикалық және функционалдық дайындық талаптарына сәйкес келмейтіндігі анықталды.

Тарихи тәжірибелер әскери күш-қуат пен әскери дайындықсыз, өзінің Отанына деген адалдық пен жан қиярлық сезімсіз бейбітшілікті, халықаралық және аймақтық қауіпсіздікті, мемлекеттің аумақтық тұтастығы мен егемендігін қорғауды тиісті деңгейде қамтамасыз етуге қабілетті толыққанды мемлекет бола алмайтындығын дәлелдеп отыр.

Кез-келген мемлекеттің өмір сүруінің маңызды шарты – ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қабілетті азаматтық қоғам. Сондықтан, жас ұрпаққа әскери-патриоттық тәрбие беру, мемлекеттік саясаттың маңызды және басым бағыттарының бірі ретінде қазіргі кезде заманауи қоғам дамуының объективті қажеттілігі болып табылады.

Әскери-патриоттық тәрбие деп әскерге шақыру алдындағы және әскер қатарына шақырылатын жастардың қажеттіліктерін, жан-жақты дайындығын және Отанын қорғаудағы қасиетті борышын соңына дейін орындауға қабілеттілігін қалыптастыруға бағытталған, арнайы

ұйымдастырылған, жан-жақты, педагогикалық басшылыққа алған оқу процесі болып табылады.

Әскери-патриоттық тәрбие патриоттық сезімдердің, идеялардың, сенімдердің, әскери дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың жиынтығын қамтиды. Бұл қоғам өмірінің барлық салаларына әсер ететін маңызды, тұрақты құндылықтардың бірі. Адамның ең маңызды рухани қасиеті ретінде ол азаматтық кемелденуді сипаттайды және Отан игілігі үшін белсенді қызмет етуден көрінеді.

Болашақ ұрпақ туралы айта отырып, Елбасы Н. Ә. Назарбаев жастар арасында патриоттық сезімнің төмендігіне, Отанға, адамдарға, жерге деген сүйіспеншілік рухында жүргізілетін тәрбие жұмыстарының жеткіліксіздігіне алаңдаушылық білдірген болатын.

Әскери-патриоттық тәрбиенің проблемаларын көптеген қазақстандық ғалымдар зерттеді. Олардың ішінде ең маңыздысы – С. Т. Иманбаеваның патриоттық тәрбие теориясы мен практикасымен арналған диссертациясы. Автор мемлекетіміздің идеологиясы негізінде қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға ерекше назар аударады. Автор пікірінше «әскери білім» деп сарбаздар, офицерлер арасында жоғары саяси сананы қалыптастыру, өз Отанына жанқиярлықпен берілгендік, міндеттерді адал орындау, адалдық пен қырағылық, ұрыс қимылдарына дайын болу, әскери қызметтегі табандылық пен батылдықты атады. Ал әскери-патриоттық білім беру Отанды қорғауға дайындықты және патриоттық сезімді қалыптастыратын білім беру саласы ретінде қарастырылады. «Әскери-патриоттық тәрбиенің нәтижесінде жастар Отанның арнамысы мен қадір-қасиетін, бостандығын, егемендігін қорғауды үйренеді, Қарулы Күштердің қаһармандық дәстүрлерін абыроймен алып жүреді» деген ой тұжырымдалған (Иманбаева, 1995: 24).

Ал бүгінгі күнде патриоттық сананы қалыптастыруда орын алған проблемаларды шешу мемлекет тарапынан жасалған арнайы бағдарламалар негізінде жүзеге асып отыр. Жастардың ел тағдыры үшін жауапкершілігін арттыруға жағдай жасау, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелерін шешуге

бағытталған жастар ұйымдарының деңгейін арттыру, азаматтық сезімдерін нығайту мақсатында 2019 жылы Нұр-Сұлтан қаласында «2025 жылға дейінгі жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеудің бағдарламасы» қабылданды. Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігі әзірлеген бұл бағдарлама екі кезеңде жүзеге асырылады: бірінші кезең – 2020-2022 жылдар, екінші кезең – 2023-2025 жылдар. Аталған бағдарламада жас сарбаздар арасында патриоттық сезімді дамытудың нақты бағыттары мен міндеттері қойылған және соңғы жылдары жинақталған білім, сондай-ақ жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеудің тәжірибесі мен дәстүрлері негізінде дайындалған (Программа военно-патриотического воспитания молодежи Республики Казахстан до 2025 г, 2019: 15-20).

Қазақстан Республикасы Қарулы күштеріндегі патриотизм мен патриоттық тәрбие беру проблемалары, ел тарихында батырлар тұлғасында көрініс тапқан қайсарлық, батырлық пен отансүйгіштіктің болуына қарамастан, бүгінгі күндегі әлемдік сұраныстарды қанағаттандыру үшін объективті баға беруді қажет етеді. Патриоттық тәрбие беруде туындаған проблемаларды нақты анықтау оны шешу жолдарының да тиімді болуына ықпал жасайды. Шетелдік тәжірибемен салыстыра отырып, кем тұстарын түгелдеу де орын алған проблемаларды шешу жолдарының дұрыстығына көмектеседі.

Потенциалды Отан қорғаушылардың моральдық-психологиялық дайындығын қалыптастыруда әскери-патриоттық тәрбиенің маңызы айтарлықтай жоғары. Әскери жауынгерлерді патриоттық тәрбиелеудің мақсаты – елдің қорғанысын қамтамасыз ететін жастар бойында азаматтық сана мен патриоттық сезімді дамыту. Осы мақсатқа жету үшін келесі негізгі міндеттер қажет: жастарға тиімді әскери-патриоттық тәрбие беру үшін ғылыми негізделген басқарушылық және ұйымдастырушылық іс-шаралар жүргізу; жастардың санасы мен сезіміндегі патриоттық құндылықтарды, көзқарастар мен сенімдерді қалыптастыру; жастардың Отанға деген адалдығын, қоғамға және мемлекетке лайықты қызмет етуге дайын болуды, қызметтік және қызметтік міндеттерді адал орындауға әзірліктің

оңтайлы жағдайларын қамтамасыз ететін әскери-патриоттық тәрбиенің жаңа тиімді жүйесін құру: жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеудің, оның ішінде интегралдық жүйесінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін механизм құру (Рыспаева, 2018: 85-88).

«Патриотизм» ұғымы қоғамның көптеген әлеуметтік салаларында тұрақты ұғымды білдірмейді. Ол әлеуметтік шындықтың өзгеруіне байланысты үнемі тарихи өзгеру, даму күйінде болады. Қазіргі жаһандану кезеңінде «патриотизм» сөзі үлкен әлеуметтік маңызға ие бола отырып, бірқатар проблемалардың бастауына айналып отыр.

Бүгінде Қазақстан Global Fire Power рейтингінде қуатты әскери әлеуетке ие, әлемде әскери қуаты бойынша 63-орында тұр және әскери қызметкерлердің жалпы саны 132 мың адамды құрайды. Алайда, бұл 2019 жылғы рейтингке қарағанда төмен (Global firepower-2020). Бұл Қазақстан Қарулы күштеріндегі әскери қызметкерлердің жеткіліксіздігімен де тығыз байланысты. Қарулы күштер құрамында әскер санына байланысты мәселелер тікелей жастар арасындағы патриотизм ұғымымен ұштасып жатыр. Қазақстан Қарулы күштеріндегі патриотизмнің бүгінгі күнде бірнеше проблемалары кездесіп отыр.

Жаһандану, мәдениеттер интеграциясы. Өзінің барлық жағымды салдарына қарамастан, экономикалардың интеграциясы және көші-қон процестерінің күшеюімен ғана емес, сонымен қатар кең мәдени интерпретациямен сипатталатын жалпы жаһандану әлеуметтік қатынастардың рационализациясына, рухани құндылықтардың құнсыздануына, ғасырлар бойғы мәдени дәстүрлердің ұмытылуына, халықтардың мәдени бірегейлігінің өзгеруіне, тіпті жоғалуына алып келеді. Ал бұл өз кезегінде азаматтық бірегейлік дағдарысының, өзін әлем азаматы ретінде сезінуінің, Отан, патриотизм ұғымдарының ескіруінің негізгі себебі болып отыр (Прокофьева, Молбасынова, 2015: 1030).

Мұндай көзқарастар жастардың бір жағынан, ашық қоғамда өмір сүріп жатқан, түрлі ақпараттық ресурстарға іс жүзінде шексіз қол жеткізе алатындығымен сипатталса,

екінші жағынан, өздерінің әлеуметтік жетілмегендігіне байланысты алынған ақпаратты әрқашан сыни тұрғыдан өңдей алмайтындығымен түсіндіріледі.

Осылайша, қазіргі кезде азаматтық сана көптеген мемлекеттер алдында үлкен проблема болып отыр, ал біздің республикамыз жаһандық әлемнің бөлігі бола отырып, бұл проблемадан тыс қалмаған.

Елдің қорғанысын қамтамасыз ету мақсатында патриоттық санының қалыптасуының негізгі өзегі – ұлттық бірегейлікті сақтау, тарихи процестер негізінде тәрбиелеу. Шынында да, Қазақстанның әскери-тарихи өткені туралы объективті бейнені қайта құру – бұл халықтың тарихи жадыны жаңғыртудың негізі, қазақстандық ұлттық бірегейлік пен ұлт бірлігін қалыптастырудың маңызды факторларының бірі. Ол патриотизмді және Отанның ерлікке толы өткен күніне мақтаныш сезімін қалыптастыруға, оны қорғауға дайын болуды тәрбиелейді. Біздің халқымыздың үздік дәстүрлері мен жинақталған тарихи тәжірибесі одан әрі табысқа жетудің маңызды бағыттарының алғышарттары болуға тиіс (Менлибаев, 1995: 19).

Тарихымызға көз жүгіртсек, қазақ халқының жауынгерлік дәстүрі бірнеше компоненттерден тұрады: қазақ халқының әскери істері, батырлар институты, ұлттық жауынгерлік-спорттық ойындар, ауыз әдебиеті.

Әскери өнер Қазақстан аймағындағы ежелгі және ортағасырлық көшпелілер тарихында маңызы зор болды. Көшпенділер өміріндегі жауынгерлік тәжірибе ежелгі және орта ғасырлардағы көшпелілердің материалдық және рухани мәдениетінің элементтерінде жеткілікті түрде көрініс тапты. Қазақ халқының әскери тәжірибесі елдің генетикалық кодына тән ұлттық-мәдени мұра бола отырып, жеке тұлғаның тарихи жадын, патриоттық қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Халқымыздың ұлттық әскери өнері қару-жарақтар кешенінен (бес қару), дәстүрлі әскери өнерді ұйымдастырудан («Аттан» ұраны), әскери тактикадан (кенеттен және жылдам шабуылдар) тұрады.

Батырлар институтының қаһармандық мәні, ең алдымен, оның функционалдық сипатымен – руды, атын,

халқын қорғау, зұлымдық күштерін жену, әділеттілікті қалпына келтіру арқылы анықталады. «Батыр» сөзі «күрескер», «күшті», «батыр», «қорықпас», «батыл» дегенді білдіреді. Батырство көшпелі қоғамдағы әскери-саяси институт ретінде әскери ұйымда жетекші рөл атқарды. Эпикалық шығармалардың батырлары (Алпамыс, Қобыланды), ұлт-азаттық соғыстардың батырлары (Исатай, Махамбет, Кенесары), Ұлы Отан соғысы батырлары (Б.Момышұлы, М.Мәметова, Т.Бигелдинов) тұлғасында тәрбиелеу ұлттық бірегейлігімізді сақтай отырып, патриоттық сананы қалыптастыруға айтарлықтай ықпал етеді (Аманжолов, 1999: 17).

Ұлттық әскери спорт ойындары физикалық, адамгершілік және ерік қасиеттерін дамытуға ықпал ететін қазақтың халықтық әскери спорттық ойындарының тәрбиелік мүмкіндіктерін сипаттағанда біз мыналарды қарастырамыз: көкпар, аударыспақ, теңге алу, белбеу тастау, жамбы ату, аламан бәйге, қазақша күрес. Әскери спорт ойындарының өзіне тән белгілері мен ерекшеліктері бар. Бұл ерлік пен жауынгерлік элементтерінің, айқын әскери-қолданбалы бағдардың болуы. Жекпе-жек элементтері бар ойындарда күш, ептілік, төзімділік дамиды. Сондықтан, көпфункционалдылық – бұл қазақ халқының әскери дәстүрлеріне тән қасиет болып табылады (Сочин, Прокофьева, Куракбаева, 2012: 309-312).

Ауыз әдебиеті – бұл батырлар жырынан, мақал-мәтелдерден көрініс табады. «Алпамыс батыр», «Қобыланды», «Ер Тарғын» батырлық дастандары, «Қырық батыр», «Кеген батыр» аңыздары жауынгерлікті, батырлықты бейнелейді, туған жерін қорғаған адамдардың ерлігі, олардың ойлары мен тілектері, ұлттық бірлік пен аумақтық тұтастық үшін ғасырлар бойғы күресі туралы көркем түрде баяндайды. Әскери ерлікті, Отанға деген адалдықты, сүйіспеншілікті дамытуда ұлтымыздың мақал-мәтелдерінің де орны жоғару. «Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас», «Ер жігіт елі үшін туады, елі үшін өледі» сынды мақал-мәтелдер ұлт батырларының Отан қорғаудағы рөлін көрсетеді (Сочин, 2009).

Қазақстан Республикасының бірінші қорғаныс министрі, Кеңес Одағының Батыры, Халық Каһарманы, генерал С.К. Нұрмағамбетов әрдайым патриоттық тәрбиенің озық дәстүрлерін қайта жаңғырту керектігін, алайда патриоттық сананы қалыптастыруда ұлт болмысын, өткен тарих беттерін ұмытпау қажеттігін ескертіп отырады. Өзінің естеліктерінде Сағадат Қожахметұлы «Қазақстанның Қарулы Күштерінде даңқты жауынгерлік дәстүрлер қалыптасты, өйткені олар өз Отанын қорғауда өте үлкен тәжірибені бастан өткізді. Әскери дайындық кезінде офицерлер сарбаздарға республиканың барлық әлеуметтік, мәдени және әскери мұраларының барлық элементтерін, мінез-құлық нормаларын, жалпыадамзаттық адамгершілік құндылықтарды, идеяларды, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді үйретуі керек. Басқаша айтқанда, командалық құрам қазақстандық сарбаздардың отансүйгіштік, жоғары моральдық-психологиялық қасиеттерімен ерекшеленуі үшін қолдан келгеннің бәрін жасауы керек. Өткен соғыс ардагерлері, армия мен флот ардагерлері, мәдениет және өнер қызметкерлері әскери қызметшілерді тәрбиелеуге белсенді қатысуы керек» - деген болатын (Нурмағамбетов, 1999-82).

Көріп отырғанымыздай, өз Отанының болашағы үшін жауапкершілік және оны кез-келген сәтте қорғауға дайын болу әскери қызметшілерде жоғары моральдық-адамгершілік, саяси және психологиялық қасиеттерді қалыптастыруды талап етеді, олардың арасында тарихи сана негізінде қалыптасқан патриотизм негізгі орынды иеленуі керек.

Әскери қызметкерлер беделінің төмендігі. Барлық уақытта Отанды қорғау ең жоғары азаматтық ерлік болып саналды. Қазақстан Республикасының азаматтарының көпшілігі әскери мамандыққа құрметпен қарайды, алайда әскери қызмет жолын көп жағдайда таңдай бермейді. Жауынгер жақсы физикалық төзімділіктен өзге бірқатар психологиялық, моральдық және адамгершілік қасиеттерге ие болуы керек. Ал әскери этикаға сәйкес әскери қызметшінің барлық әрекеттері Отан мүдделерінің талаптарына сәйкес келуі керек.

Әскери қызмет өкілдері үшін қолданыстағы әлеуметтік жеңілдіктерге қарамастан (ұзақ уақыттағы демалыс, ерте зейнеткерлікке шығу, баспана, мемлекеттік қаржылай көмектер), қазіргі кезде әскери мамандық еңбек нарығында орташа сұранысқа ие.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім беру бағдарламалары, оның ішінде патриоттық тәрбие, біріншіден, жүйелік сипатта болған жағдайда ғана, екіншіден, нақты мотивациялық негіздемеге ие болған кезде ғана қажетті оң нәтиже береді. Біздің бұл жағдай туралы хабардар болуымыз патриоттық тәрбиені ұйымдастырудың жаңа тәсілдері мен қағидаларын іздеуге, ең алдымен, тәрбие жұмысына қажетті күрделілік пен жүйелілік беретін идеяны іздеу мен негіздеуге түрткі болды.

Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, оның Қарулы Күштері мен Ішкі істер министрлігінің әскерлерін модернизациялау азаматтар, ең алдымен жастар арасында мақсатты, ұзақ мерзімді патриоттық жұмыстарсыз мүмкін емес екендігі белгілі.

Әскери қызметкерлерге әскери-патриоттық тәрбие беру және моральдық-психологиялық қолдау жүйесі жеке құрамда қажетті моральдық-жауынгерлік қасиеттерді қалыптастыруға, ұрыста өзін-өзі ұстауға жоғары моральдық ынталандыруға, дайындық пен ұрыс қимылдары кезінде жүктелген міндеттерді ойдағыдай орындауға қабілеттілікті қалыптастырады, құрамалар жеке құрамының жоғары жауынгерлік белсенділігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді (Прокофьева, Молбасынова, 2015: 1033).

Соңғы оқиғалар меншік формаларының өзгеруіне себеп болған қоғамның өзгеруі және ел халқының әлеуметтік стратификациясы, рухани құндылықтардың құнсыздануы ел тұрғындарының көпшілігінің қоғамдық санасына кері әсерін тигізгендігін, қазақ мәдениетінің, өнері мен білімінің патриотизмді қалыптастырудың маңызды факторлары ретіндегі тәрбиелік ықпалын күрт төмендеткенін растады. Топтық, жеке, корпоративтік мүдделер қоғамдық, ұлттық, рухани және адамгершілік мүдделерден басым бола бастады. Тиісінше, қоғамның барлық салаларында, соның ішінде әскери салада айқын

немесе жасырын түрде көрініс тапқан екі қарама-қарсы саясат пен практикалық мінез-құлық және екі принциптің күресі қалыптасты. Біздің қоғамның дәстүрлі қазақ патриоттық санасының біртіндеп жоғалуы көбірек байқалды. Соның негізінде, әскери қызмет беделінің төмендеу тенденциясы байқалады.

Елдегі экономикалық, саяси, әлеуметтік және рухани өзгерістерге байланысты туындаған қоғам, армия және жеке тұлғаның өзара іс-қимылының заманауи аспектілері де Қарулы Күштер өміріндегі мәселелердің жеткілікті кең спектрін анықтады, олардың шешілуі әскери қызметшілердің патриоттық сана деңгейіне тікелей байланысты.

Қоғамдағы және Қарулы Күштердегі жаңа жағдайды әлеуметтік-философиялық түсінудің қажеттіліктері де үлкен маңызға ие. Қызметке келетін жастардың сапасының өзгеруіне байланысты келісімшарт бойынша әскери қызметшілердің патриоттық санасының нақты күйін, оның қызмет ету ерекшеліктерін терең білу, сондай-ақ осы процесті басқарудың теориялық және практикалық ұсынымдарын меңгеру қажет. Әскери қызмет адамның мақсаты болады, егер оның мақсаты мен міндеттері оның жеке мүддесінен гөрі басым болса немесе оларға сәйкес келсе. Мұндай қызметке деген көзқарастың маңызды ерекшелігі – адамның мемлекет, ұлт, халық, армия мүдделері жолында өзін құрбан етуге қабілеттілігі мен дайындығы.

Ұлттың рухын, күші мен этикалық нормаларын білдіретін Израиль армиясы бүгінгі күнде әскери-патриотизм деңгейінің нақты мысалы бола алады. «Ұлттық армия» құруға бағытталған Израиль Қарулы Күштері қызметкерлердің дайындық деңгейі бойынша да және техникалық жабдықталуы жағынан да әлемдегі ең үздіктердің бірі болып саналады.

Израиль қорғаныс күштері 1948 жылы мамырда Израиль мемлекеті құрылған кезде қалыптасқан. Жас үкімет дереу еврей ерлер мен әйелдерге арналған жалпыға бірдей міндетті қызмет туралы шешім қабылдады, бұл шешім Израиль қоғамын «форма киген ұлтқа» айналдырды.

Мемлекеттік орган ретінде оған бірнеше рөл бөлінді. Оған жаңа иммигранттарды қоғамға орналастыру, білім беруді дамыту, этностар арасындағы мәдени айырмашылықтарды, әлеуметтік-экономикалық жағдайды төмендету және жақсы азаматтықты насихаттау тапсырылды. Содан бері әскери қызмет Израиль қоғамына және әлеуметтік мобильділікке жол болды. 1970 жылдардың басынан бастап IDF-тің жоғары мәртебесі мен Израильдің «әскери формадағы ұлт» ретіндегі бейнесі біртіндеп өзгерді. Бұл ауысым әлемдік әлеуметтік-экономикалық тенденциялармен, сондай-ақ Израиль қоғамындағы өзгерістермен және соғыс сипатымен қатар жүрді (Israelis' Perception of the IDF, 2015).

IDF-тің кәсіби деңгейі мен жауынгерлік шеберлігі бағалау барысы өте жоғары және тұрақты болды. Сауалнама алушылардың 80% -дан астамының басым көпшілігі Израиль Армиясының кәсіпқойлығына және оның жауынгерлік ерлігіне сенім білдірді. 2004 жылы Израиль жұртшылығының 89% -ы IDF-тің кәсіпқойлығына сенді және олардың саны 2006 жылы (88%) және 2010 жылы (83%) жоғары болып қалды (Patriotism and Israel's National Security, 2006).

Әскери шақыру Израильде жоғарыда айтып өткеніміздей 1948 жылдан бастап міндетті болып келеді. Әйелдер де, ерлер де шақырылады; қызмет ету мерзімі ерлер үшін үш жыл, әйелдер үшін екі немесе екі жарым жыл. Израиль қорғаныс күштеріне (IDF) әскерге шақырудың құқықтық негізі - Әскери қызмет туралы заң болып табылады (Stuart A. Cohen 1995).

Израиль азаматтарында екі ішкі критерий бойынша жоғары деңгейдегі израильдік патриотизм бар – елі үшін күресуге дайындық (85%) және туған жерінде өмірінің соңына дейін қалу (87%). Басқа дамыған Батыс елдерімен салыстырғанда өз елі үшін күресуге дайын Израильден асып түсетін еш мемлекет жоқтың қасы.

Алайда, Израиль азаматтарының өз еліне деген мақтанышы басқа елдермен салыстырғанда (77%) төмен. Алайда, бұл «соқыр мақтаныш» емес. Израильдіктердің негізгі мақтаныш көздері – бұл өз елдерінің ғылыми-техникалық жетістіктері (97%) және оның қауіпсіздік

күштері (86%). Жалпы алғанда, Израильдің қазіргі патриотизм рухы - Израильдің идеологиясы, тарихи мұрасы немесе утопиялық ұмтылысы («халықтарға жарық» болу) емес, одан да гөрі – елге деген терең сүйіспеншілік пен Отанына қауіп-қатер төніп тұрғандарын сезінуінде (Patriotism and Israel's National Security, 2006).

Израиль қорғаныс күштерінде әскери міндеттерін орындайтын ерлер мен әйелдер бірқатар әскери мамандықтар бойынша бірге қызмет етеді: техниктер, байланыс және барлау мамандары, жауынгерлік нұсқаушылар, картографтар, әкімшілік және техникалық персонал, информатиктер, дәрігерлер, заңгерлер және т.б. Жауынгерлік бөлімдерде қызмет етуге дайын әйелдер саны да күн өткен сайын артып келеді.

IDF өз сарбаздарының мәдени және әлеуметтік қажеттіліктеріне мұқият қарайды - оларға түрлі білім беру іс-шаралары мен ойын-сауықтар ұсынылады, жеке көмек пен қолдау көрсетіледі. Оқуды аяқтамаған әскерге шақырылушыларға білімін жетілдіруге мүмкіндік беріледі, ал мансаптық офицерлер армия есебінен оқи алады. Жаңа иммигрант сарбаздар үшін IDF-ке тез кіруге көмектесетін арнайы иврит курстары және басқа бағдарламалар қарастырылған.

Израиль армиясының «ұлттық армияға» айналу қадамдары өз кезегінде, әскери қызметкерлердің беделін көтеріп қана қоймай, қоғам ішінде ел армиясына деген сенімділік пен патриоттық сананы қалыптастыруға үлкен ықпалын тигізді. Кәсіби армия әскери қызметкерлерінің патриоттық сана-сезімін қалыптастырудың перспективалық бағыттары мен әдістерін әзірлеу, қазіргі заманғы жағдайда олардың адамгершілік дамуын басқарудағы басымдыққа ие ғылыми мәселелердің бірі болып табылады.

Ал елімізде кәсіби армия әскери қызметкерлерінің әскери қызметі сипатының күрделенуі, жоғары құзыреттілікті, оның патриоттық сана-сезімін арттыруды қажет ететін әскери-техникалық және әлеуметтік-психологиялық сипаттағы проблемалар ауқымын кеңейту де маңызды тақырыптар қатарында. Кәсіби әскери қызметшіге білім, білік, дағды, ерекше қасиеттер қажет, олардың

көмегімен ол қойылған міндеттерді ойдағыдай орындап қана қоймай, өзінің мотивациялық және патриоттық әлеуетін, өзінің жеке позициясын жүзеге асыра алады.

Армия мен флоттағы әскери-патриоттық тәрбие жүйесін жетілдірудің, оның кәсіби сарбаздардың патриоттық санасының дамуына және сайып келгенде олардың кәсіби қызметінің тиімділігіне әсерін күшейтудің маңыздылығы да орасан зор.

Қорытынды

Патриоттық тәрбиенің мақсаты – Қарулы Күштерде әскери қызметшілердің жоғары әлеуметтік белсенділігін, азаматтық жауапкершілікті, руханилықты дамыту, Отанды қорғау, оның өмірлік мүдделері мен тұрақты дамуын қамтамасыз ету мақсатында әскери қызмет барысында оларды көрсете алатын оң құндылықтар мен қасиеттерге ие сарбаздарды қалыптастыру.

Біздің қоғамның және Қарулы Күштердің қазіргі даму кезеңінде бұл мақсатқа жету келесі міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады:

- Қарулы Күштерде, әскери қызметкерлердің санасы мен сезімінде патриоттық құндылықтарды, көзқарастарды, наным-сенімдерді, Қазақстанның мәдени және әскери-тарихи өткеніне, дәстүрлеріне құрметпен қарау, мемлекеттің, әсіресе әскери қызметтің беделін арттыру;

- келісімшарт бойынша әскери қызметкерлерді әлеуметтік, тұрмыстық, қызметтік, жауынгерлік даярлық пен жауынгерлік міндеттерді шешуге белсенді тарту үшін мүмкіндіктер құру және іске асыруды қамтамасыз ету;

- сарбаздарды Қазақстан Республикасы Конституциясына, заңдылыққа, жалпы әскери ережелерге, командирлер мен бастықтардың бұйрықтарына құрметпен қарау рухында тәрбиелеу, адамның конституциялық құқықтары мен оның міндеттерін, кәсіби және әскери борышын жүзеге асыруды қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасау;

- әскери қызметкерлерде мемлекет рәміздеріне – Қазақстан Республикасы Елтаңбасына, Туына, Әнұранына, Қарулы Күштер рәміздеріне, бөлімдері мен

құрамаларына, Отанның тарихи қасиетті орындарына деген терең құрмет пен мақтаныш сезімін ұялату;

- нәсілдік, ұлттық, діни төзімділікті қалыптастыру, әскери қызметкерлер - әртүрлі ұлт өкілдері арасындағы достық қатынастарды дамыту.

Сонымен, әскери қызметкерлердің патриоттық сана-сезімі мен патриоттық тәрбиесін, олардың кәсіби сарбаздың жеке тұлғасын қалыптастыру және жетілдіру үдерісіндегі рөлін зерттеу проблемасы қазіргі уақытта ерекше маңызға ие болып отыр, өйткені бұл мәселе Ішкі істер министрлігінің Қарулы Күштері мен ішкі әскерлерін құру процесімен тікелей байланысты және оларды жаңғыртуды жүзеге асырудың маңызды аспектілері. Барлық уақытта патриотизм халықтың рухани өмірінде ғана емес, экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан да ерекше рөл атқарды. Белгілі бір мағынада патриотизм – бұл мемлекеттіліктің негізі, бүкіл әлеуметтік және мемлекеттік институттар жүйесінің тиімді қызмет етуінің кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР

- Global firepower (2020). URL <https://www.globalfirepower.com>.
- Israelis' Perception of the IDF. (2015), A Split Between it as an Armed Force and as a Public Institution. Behavioral Sciences Center, Israel.
- Patriotism and Israel's National Security. (2006). Herzliya Patriotism Survey.
- STUART, A. Cohen. (1995). The Israel Defense Forces (IDF): From a "People's Army" to a "Professional Military"-Causes and Implications.
- АМАНЖОЛОВ, К. Р. (1999). *Қазақстанның әскери тарихы: б. з. д. VI ғасырдан бүгінгі күнге дейін*, Алматы: Білім.
- ИМАНБАЕВА, С. (1995). Автореферат: Караганда.
- МЕНЛИБАЕВ, К. Н. (1995). *Роль национальных традиций в патриотическом воспитании (по материалам конкретно-социологических исследований молодежи Республики Казахстан)*, Алматы: Автореферат.
- НУРМАГАМБЕТОВ, С. К. (1999). *А в памяти нет тишины*, Алматы.
- Программа военно-патриотического воспитания молодежи Республики Казахстан до 2025 года, (2019). Нур-Султан.
- ПРОКОФЬЕВА, М. А., Молбасынова, Ж. М. (2015). “О модели военно-патриотического воспитания молодежи допризывного возраста” *Успехи современного естествознания*, 6, 1030-1033.
- РЫСПАЕВА, М. Н. (2018). “О патриотическом воспитании допризывной казахстанской молодежи” *Әскери ғылым академиясының хабаршысы*, 2, 288, 85-88.
- СОЧИН, С. А. (2009). “Военно-патриотическое воспитание учащихся на боевых традициях казахстанцев”, *Достояние нации*, 4, 136-139.
- СОЧИН, С. А., Прокофьева М. А., Куракбаева А. Ж. (2012). “Боевые традиции казахского народа – основа военно-патриотического воспитания будущего учителя”, *Молодой ученый*, 9, 309-312.